

Naše

škola
Bio

ZAHRADA

Obsah

úvod

Publikace, kterou držíte v ruce, si klade za cíl představit školským zařízením výzvy a možnosti, které přináší výuka na přírodní školní zahradě či školní biozahradě.

Ve zkratce se zde dočtete, co to znamená „přírodní“ či biozahrada, jaké má charakteristiky a přínosy a proč je dobré využívat ji jako učebnu. Hlavní část publikace je pak věnována ukázce konkrétního projektu celoškolského přístupu k vytváření plánu na přetvoření školního pozemku do podoby školní biozahrady na Waldorfské základní škole Jinonice v letech 2011–2012.

Přejeme příjemné čtení.

proč „přírodní“ zahrada	3
přírodní zahrada jako učebna	4
jak vznikal plán školní zahrady WZS Jinonice	6
práce žáků vytvořené v rámci projektu	6
přehled možností financování školních zahrad	8
kam pro další rady a informace	11

„Biozahrada je místo, kde se cítí dobře člověk i rostliny a živočichové. V biozahradě se nebojuje, ale spolupracuje. Sem člověk nechodí s jedem v postřikovači na zádech, ani sem netáhá pytle s umělým hnojivem; sem se chodí s radostí, ale také s pokorou a láskou.

Tady nemá místo jed ani v zádovce, ani v srdci. Bios značí život a biozahradník dělá vše pro život. A zahrada a život v ní se mu za to bohatě odměňují: svými plody, svou laskavou atmosférou a svým nikdy nekončícím velkolepým představením barev, vůní, chutí, tvarů a pohybů, prostě života.“

Radomil Hradil, in Biozahrada 2007

proč „přírodní“ zahrada

Zahrada je místem, kde člověk přetváří přírodu dle svých potřeb a svého obrazu, nicméně i toto přetváření může respektovat přírodní zákonitosti a principy a využívat je k potřebám a představám zahradníka. Zdánlivě nelogicky se tedy přetváření přírody v zahradě může dít na základě přírodních zákonitostí, a navíc se ukazuje, že je to výhodné pro obě strany - zahradníka i přírodu.

Hlavní myšlenky přírodních zahrad

- **Zahrada respektující přírodní zákony** – zahrada jako zmenšená a pro potřeby člověka upravená divočina, využívající místní přírodní podmínky.
- **Zahrada téměř nezávislá na člověku** – zahrada, která se „stará se sama o sebe“, podobně jako příroda.
- **Zahrada užitková** – zahrada, kde se využívá převážná většina rostlin na jídlo.
- **Zahrada druhově rozmanitá** – zahrada jako zdroj diverzity pro okolní krajinu.
- **Zahrada inspirující** – zahrada, která láká k objevování a hrám, studnice pozorování a poznání, možnost učení se pod širým nebem.
- **Zahrada bez chemie** – zahrada, kam mají syntetické chemické látky a jiné jedy, jejichž účelem je zabíjet, zákaz vstupu.

Základní zásadou je, že každý prvek v zahradě by měl plnit minimálně několik funkcí. Umístit prvek tak, že může plnit jen jednu funkci, je vyloženě nevýhodné! Zkuste se zamyslet nad tím, zda je vaše školní zahrada přírodní. V čem ano a v čem ne?

přírodní zahrada jako učebna

Školní zahrady jako učebny mají například i podle MŠMT¹⁾ své nezastupitelné místo stejně jako např. tělocvičny. Školní (bio)zahrada je místem, které zaujímá významný prostor ve školním kurikulu. Praktický pracovní prožitek přírodních dějů na zahradě a možnost jejich ovlivnění přináší žákům příležitost prakticky uplatnit poznatky získané v teoretických předmětech (např. biologie, matematika).

Pro vytvoření školní přírodní zahrady není nezbytné komplikované a drahé vybavení, ale je třeba důkladně promyslet, jak vytvořit zahradu tak, aby byla přírodě blízká, umožňovala žákům seznámit se s přírodními ději a zároveň byla údržbově nenáročná a její budování by zvládli případně sami žáci. Důležité pro úspěch budoucí výuky ve školní biozahradě je umožnit žákům podílet se na

plánování a praktickém zakládání zahrady i na další údržbě.

Role odborníků na vytváření přírodních zahrad je zde nezastupitelná a jejich zkušenosti s propojováním jednotlivých prvků v zahradě jsou velmi důležité, nicméně v žádném případě nelze doporučit zcela přenechat vytváření zahrady specializované zahradnické firmě a zbavit tak sebe i děti možnosti podílet se na její budoucí podobě jak nápadem, tak fyzickým příspěvkem, např. tvorbou prvků v hodinách pracovního vyučování.

Celoškolní plánování školní biozahrady WZŠ Jinonice krok za krokem

Realizace projektu plánování školní biozahrady byla zahájena v říjnu roku 2011 představením projektu všem pedagogům a diskusí nad možnostmi přeměny pozemku a nastíněním kroků při dalším plánování na úrovni celé školy.

Plánování

V úvodu realizace projektu byl zahradními architektkami pozemek zaměřen a bylo vytvořeno schéma současného stavu včetně podrobné inventarizace dřevin v řešeném

¹⁾ Volně upraveno dle výstupu ze semináře o školních zahradách v roce 2002

území, které je výchozím dokumentem plánování, a kde je vyznačen návrh jednotlivých prvků, jejichž konkrétní podobu v dalších krocích navrhovali sami žáci.

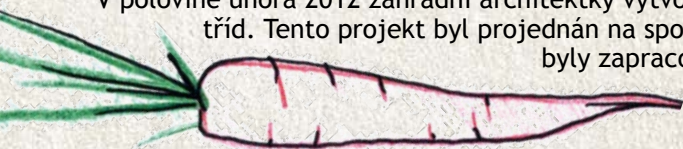
Následně se v každé třídě uskutečnily hodiny plánování, kdy se žáci jednak dozvěděli obecné základy toho, co jsou přírodní/bio zahrady a co je charakterizuje, a zároveň diskutovali na přidělené „třídní téma“, tedy konkrétní prvek v zahradě, který měla třída za úkol sama navrhnout. Žákům byla vysvětlena problematika a bylo jim zdůrazněno, na co si mají dát pozor a jaké parametry dodržet. Témata jednotlivých tříd viz tabulka č. 1.

Tab. č. 1 Rozdělení témat v biozahradě pro jednotlivé třídy

Třída	Obsah	Úkoly
1.–2. třída	Povídání o zahradě s minimem odborných informací.	
3.–4. třída	Povídání o zahradě se zaměřením na živočichy na zahradě a jak zahradníci pomáhají.	Navrhněte a společně vyrobte domeček / úkryt pro zvířátka na zahradě (pítka a krmítka pro ptáky, hmyzí hotel atd.).
5.–9. třída	Odborněji zaměřené povídání o zahradě – co je to přírodní zahrada, jak funguje, jaké jsou základní prvky zahrady. Témata pro jednotlivé třídy <ul style="list-style-type: none"> · živé ploty, · odstínění hřiště, · relaxační zóna, · zelinárna, · vstup do zahrady a ústřední motiv zahrady 	Navrhněte konkrétní prvek / prostor v rámci školní zahrady dle zadání pro jednotlivé třídy.

Na vytvoření těchto návrhů potom měla každá ze tříd jeden měsíc. Po uplynutí této doby proběhla evaluační hodina, kdy lektori s žáky diskutovali nad předloženými návrhy.

V polovině února 2012 zahradní architektky vytvořily projekt budoucí podoby zahrady podle návrhů jednotlivých tříd. Tento projekt byl projednán na společném setkání s pedagogy a vedením školy a jejich připomínky byly zapracovány do finálního návrhu, který byl následně představen rodičům na akci Den školní biozahrady.

jak vznikl plán školní zahrady WZS Jinonice

Vzhledem k tomu, že zahrada jako taková je poměrně dobře udržovaná, nebylo předmětem tohoto projektu vytvořit zcela novou koncepci zahrady. V duchu filosofie přírodních zahrad a permakultury byla ve spolupráci s vyučujícími pozornost upřena na výše uvedených 5 témat v zahradě, které si zasluhují obnovu.

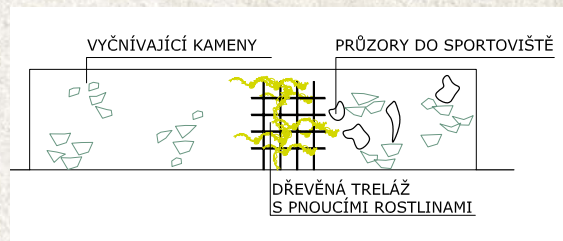

práce žáků vytvořené v rámci projektu

Zadáním bylo vhodně do zahrady začlenit následující prvky a struktury a zároveň zahradu jako celek zharmonizovat:

Živé ploty

Úkolem žáků 5. třídy bylo vymyslet a navrhnout, jak upravit či doplnit stávající plot kolem školní zahrady, aby byl co nejhezčí, nejzajímavější a nejužitečnější a zároveň aby poskytl těm, kteří zahradu užívají, pocit soukromí. Kromě dosazení různorodých kvetoucích keřů žáci navrhovali také umístění lavičky, malého jezírka, vrbového domečku, houpačky sítě nebo skládané suché zídky.

Rozhraní mezi sportovním hřištěm a zelinárnou

Žáci 6. třídy vymýšleli a navrhovali vhodné odclonění – rozhraní mezi stávajícím sportovním hřištěm a budoucí pěstební plochou tak, aby se činnosti provozované vzájemně nerušily a aby nedocházelo ke zbytečným kolizím. Nápadů bylo mnoho, přesto se daly vystopovat jisté společné znaky. Nejvíce zaujala myšlenka, že clonící prvek by měl plnit

více funkcí – k dětským hrám, výstavám prací, jako opora pro pnoucí rostliny. Na základě těchto nápadů pak vznikla finální podoba clonícího prvku, kde byla zkombinována vysoká síť, zamezující létání míčů, s řadou nižších kvetoucích keřů a keřů s jedlými plody, konstrukcí pro révu vinnou a zvlněnou zdí, která bude sloužit k dětským hrám či výstavám prací a výrobků.

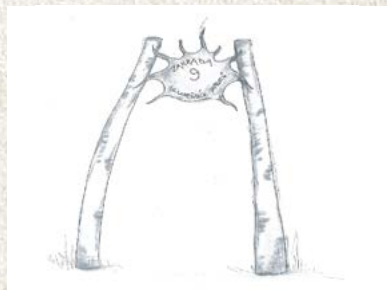

Relaxační zóna

Odpočinkovou a klidovou část zahrady navrhovali žáci 7. třídy. Prostor, ve kterém si budou děti moci hrát ve volných chvílích mezi vyučováním a po něm, kde budou moci trávit některé vyučovací hodiny či který budou moci využívat k dalším aktivitám. Vzhledem k tomu, že nebylo možné na vymezenou plochu umístit všechny nápady, které žáci vymysleli, na evaluační hodině bylo dosaženo konsenzu. Velice zajímavá byla myšlenka rozčlenění relaxační zóny do sektorů (společenský – herní – soukromý alias „šťebetací“), které budou sloužit podobným aktivitám.

Zelinárna

Návrh umístění a rozvržení pěstebních ploch byly doménou žáků 8. třídy. Požadavkem bylo, aby každá třída měla svůj záhon. Společně byl odsouhlasen návrh oválného uspořádání se středem a paprskovými trojúhelníkovými záhony pro jednotlivé třídy a dalšími záhony po obvodu. Součástí zelinárny je rovněž nově vysazený strom, strážce úrody, který bude dohlížet na zdárné dozrávání plodin. „Zelinárna“ je navržena jako slunce s devíti paprsky, záhony pro každou třídu a lemováním čtyřmi většími plochami, políčky pro pěstování polních plodin (brambory, obilí apod.) ve čtyřletých cyklech. Záhony budou vyvýšené (cca 0,5 m) a budou lemovány plůtkem z vrbového proutí.

Hlavní vstup do zahrady

Nejstarší žáci školy měli za úkol koncipovat hlavní bránu do zahrady a ústřední motiv celého řešeného prostoru. Prvním úkolem bylo vybrat nejvhodnější místo pro umístění vstupní brány, druhým byl návrh jejího vzhledu, rozměry a materiálového řešení. Vstupní bránu, pomyslná ústa v obličejí celé zahrady, žáci pojednali ve dvou zásadně se lišících rovinách – v rovině korespondující s filosofií přírodních zahrad (přírodní materiály, použití rostlin) a v rovině technicistní

až utopistické. Vzhledem k reálnosti a finanční náročnosti celého projektu byla zvolena brána přírodního charakteru, kombinující materiály dřevo a kov.

Ústřední motiv

Ústředním motivem zahrady se stalo SLUNCE. Spojení slunce a zahrady je nasnadě – zahrada jako prostor na slunci zcela závislý, v rostlinách díky energii Slunce může probíhat fotosyntéza, díky slunci a teplu probíhají roční cykly rostlin, kvetení, zrání plodů. Vneseme-li do zahrady trochu více slunce, nyní myšleno pomyslného „slunce“, pozitivní energie, lásky a pozornosti, v zahradě se tato síla koncentruje a pak nám ji na oplátku bude vysílat zpět.

Přehled možností financování školních zahrad

Cesta od prvotního nápadu, že školní pozemek potřebuje změnu, až k fungující zahradě, je obvykle velmi dlouhá a trnitá. Abyste se dostali až do cíle, je potřeba sestavit tým lidí (mezi členy učitelského sboru, rodiči, apod.), kteří budou váš společný plán trpělivě posouvat vpřed, dělit se o úkoly, koordinovat, co je právě potřeba, a také se navzájem v těžkých chvílích povzbuzovat. Většina projektů, kde byla obnovou školní zahrady pověřena jen jedna osoba, skončila neúspěchem.

Velmi užitečné je mít v týmu tzv. „fundaisera“, tedy člověka, který bude systematicky sledovat

dotiční programy a psát žádosti o dotace. Přehled vybraných dotačních titulů, které je možné k financování školní zahrady využít, naleznete níže.

Nicméně ne vždy jde jen o peníze. Když se kolem sebe rozhlédnete, možná najdete i další „zdroje“ (materiál zdarma, který by jinak skončil na skládce, ochotné řemeslníky, nadšené dobrovolníky nebo studenty zahradnických škol,

kteří hledají praxi). Čím více osob a subjektů oslovíte, tím větší máte šanci získat finanční či jinou podporu. Nezapomeňte se obrátit zejména na zřizovatele školy, místní samosprávu – obce, městské části, veřejné a odborné instituce, zařízení sociálních služeb – místní podnikatele a neziskové organizace, rodiče, ostatní školy či sousedy vašeho školního pozemku.

Pokud je to možné, pokuste se spolu s dětmi, rodiči a dalšími dobrovolníky zvládnout co nejvíce věcí svépomocí. Je vhodnější, když se zahrada tvoří pomalu a za účasti jejích uživatelů, než když je vybudována jednorázově dodavatelskou firmou. Nejen, že to vyjde levněji, ale společná práce přináší do života školy nové hodnoty. To, čemu jsme věnovali úsilí a čas, je pro nás cennější, máme k tomu vztah, více si toho vážíme, cítíme se za to více zodpovědní, vytvářená zahrada se tak stává společným „příběhem“.

Klíčem k úspěchu je tvořivost a pevná vůle! Pokud se vám plán A nepodaří, nezoufejte, abeceda má dalších 41 písmen...

Přehled vybraných dotačních programů

Peníze sice nejsou to nejdůležitější, nicméně mohou významně pomoci; zde naleznete vybrané zdroje veřejných i soukromých finančních prostředků, z nichž je obvykle možno žádat na úpravy školních pozemků.

Strukturální fondy Evropské unie

- **Operační program Životní prostředí** (www.opzp.cz) – pro mimopražské subjekty
  - Prioritní osa 7. Rozvoj infrastruktury pro environmentální vzdělávání, poradenství a osvětu (dotace na realizaci přírodních dětských hřišť a zahrad při MŠ)
- **Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost** (<http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/op-vpk-obdobi-2007-2013>) – pro mimopražské subjekty
  - Oblast podpory 1.1. Zvyšování kvality ve vzdělávání (obnova zahrady může být součástí uceleného vzdělávacího programu např. ve výuce přírodopisu, fyziky nebo ekologické výchovy, pokud přispívá k zlepšení kvality výuky, je potřebná k rozvoji určitých kompetencí žáků atd.)
- **Revolvingový fond** (http://www.mzp.cz/cz/revolvingovy_fond_mzp)
  - program Přírodní školy (určeno na vytvoření a rozšíření přírodních učeben u základních škol)

Státní správa

- **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy**
  - Program: Podpora environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO) na školách
- zřízení, vybavení a údržba přírodní učebny EVVO;
- úprava nebo obnova školního pozemku, skleníku, zimní zahrady na využití pro environmentální výchovu, vybavení nářadím, sadbou, osivem, ochranou proti škůdcům
  - Podrobnosti na www.msmt.cz

· Ministerstvo pro místní rozvoj

- Program: Podpora obnovy venkova
  - 4.2 Podpora zapojení dětí a mládeže do komunitního života v obci.
  - 4.2.1 Obnova a údržba venkovské zástavby a občanské vybavenosti (např. školy, předškolní zařízení, atd).
- Podrobnosti na www.mmr.cz

Samospráva

· Hlavní město Praha

- Dotační titul: Zlepšení stavu životního prostředí v hlavním městě Praze
- Granty na podporu projektů ke zlepšení stavu životního prostředí hl.m. Prahy jsou vypisovány jednou ročně (většinou začátkem roku). Cílem je podpora projektů přispívajících k ochraně a zlepšování životního prostředí v hlavním městě. Školy patří mezi oprávněné žadatele a jsou často příjemci podpor. Podpora je poskytována na neinvestiční projekty s možností pořízení drobného hmotného majetku.
- Program je určen pro Prahu.
- Program administruje Magistrát hlavního města Prahy.
- Více informací na http://www.praha.eu/jnp/cz/home/granty/mestske-granty/zivotni-prostredi-a-energetika/index.html#granty_ZP

Nadace a nadační fondy

· Nadace Veronika (www.nadace.veronica.cz)

- Školní přírodní zahrady (pobídkový grant – navýšení 1:1)
- Grantový program z NÍF (až 50 %, podpora projektů, které využívají pozemků jako prostředku k bezprostřednímu kontaktu s přírodou; 10 000 Kč)

· Nadace ČEZ (www.nadacecez.cz)

- Oranžové hřiště
- Regionální projekty

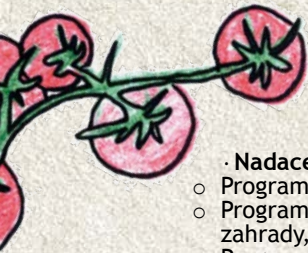
· Nadace Partnerství

- Program: Místo pod stromy 2012
Podpora vzniku kvalitních veřejných prostranství se zelení za aktivní účasti místních občanů, budoucích uživatelů.
  - Maximální výše grantu: 198 000 Kč
  - Více informací na <http://www.nadacepartnerstvi.cz/stromzivota/misto-pod-stromy>
- Malé granty
  - Podpora výsadby stromů, která přispěje ke zkvalitnění životního prostředí. Zapojení širší veřejnosti do sázení a zvýšení zájmu obyvatel o prostředí, v němž žijí.
  - Maximální výše grantu: 20 000 Kč
  - Více informací na <http://www.nadacepartnerstvi.cz/stromzivota/male-granty>

· Nadace OKD

- Program Pro budoucnost
  - Program je zaměřen na podporu veřejně prospěšných projektů s cílem přispět k trvale udržitelnému rozvoji regionu.

- Maximální výše grantu: 1 000 000 Kč
  - Podpora je prioritně určena pro Moravskoslezský kraj.
  - Program administruje Nadace Partnerství.
  - Více informací na <http://www.nadacepartnerstvi.cz/programy-okd/dokumenty-ke-stazeni>
- **Nadace Proměny**
- Program: Zahradá hrou
  - Program je zaměřený na obnovu zahrad u zařízení pro děti a mládež. Cílem programu je podporovat originální zahrady, které budou dětem umožňovat volný pohyb, hry, rozvoj fantazie a kreativity i sledování zákonitostí přírody
  - Program je určen pro Prahu a Středočeský kraj.
  - Více informací na <http://www.nadace-promeny.cz/cz/web/granty/zahradahrou/index.html>

kam pro další rady a informace

Publikace

Česká biozahrada, Radomil Hradil. Fontána, Olomouc 2001

Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu

(ke stažení www.opzp.cz/soubor-ke-stazeni/42/12786-01_id_detska_hriste_zahrady_20100927.pdf).

Jak na ekologickou školní zahradu, kolektiv autorů. Nadační fond Zelený poklad.

(ke stažení www.zelenypoklad.org/soubory/zp_manual_brozura.pdf)

Moje přírodní zahrada, L. Krčma a kol. Přírodní zahrada, o.s, Blansko 2010

Naše biozahrada krok za krokem, kolektiv autorů. Envic, Plzeň 2009.

Pohádková zahrada, Renata Czelišová, Kateřina Řeháková a Alena Uhříčková. Lipka

Školní zahrada jako přírodní učebna, Dana Krivánková. Lipka

Učíme se v zahradě, K. Burešová a kol. Chaloupky

Zahrada v souladu s přírodou, Marie-Luise Krauter. Alpress 2002

Zdravá zahrada, Helena Vlašínová. Era, Brno 2006

Webové stránky

Metodické materiály o.s. Ametyst: <http://ekovychova.ametyst21.cz/skolni-zahrady.html>

Publikace sdružení Envic:

www.envic-sdruzeni.cz/realizovane-projekty/vzdelavani/skolni-biozahrada.htm

Ekocentrum Chaloupky, o.s.: www.chaloupky.cz

Ekocentrum Lipka: www.lipka.cz

Informace o školních zahradách Nadace Partnerství:

www.nadacepartnerstvi.cz/skola/jak-obnovit-skolni-zahradu

Informace o mezinárodním projektu Přírodní zahrada: www.prirodnizahrada.eu

Naše školní biozahrada

Publikace vznikla jako součást projektu Školní biozahrada a Informačně-poradenské centrum o biopotravinách a ekologicky šetrném životním stylu.

Vydala: PRO-BIO LIGA ochrany spotřebitelů potravin a přátel ekologického zemědělství, Praha 2012

Redakce: Jan Valeška (ed.)

Příprava textů: Alena Lehmannová, Lucie Nižaradzeová a Jan Valeška

Fotografie: Martin Faltus, archiv PRO-BIO LIGA, Alena Lehmannová, archiv MŠ Semínko, Martina Králíková ZŠ Šardice a Dana Václavíková Waldorfská MŠ a ZŠ Plovdivská Brno. Všem děkujeme.

Grafická úprava: Saatchi & Saatchi

Text neprošel jazykovou úpravou.

Vydání publikace finančně podpořilo Hlavní město Praha a Ministerstvo zemědělství. Její text nevyjadřuje stanovisko uvedených institucí.

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

Biospotrebitel.cz

ISBN 978-80-904223-5-3

